

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Vera Ehrnrooth

Ekvivalensprincipen – beaktad eller överkörd?

En undersökning om ekvivalensprincipens betydelse vid skärpta straff för brott i kriminella nätverk.

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Andreas Anderberg

Termin: VT23

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR OCH DEFINITIONER	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Metod och material.....	9
1.5 Tidigare forskning	11
1.6 Disposition.....	11
2 UNDERSÖKNING	13
2.1 Allmänna utgångspunkter vid påföljdsbestämning	13
2.2 Ekvivalensprincipen.....	14
2.2.1 29 kap. 1 § brottsbalken.....	14
2.2.2 Ekvivalensprincipens bakgrund.....	14
2.2.3 Förtjänst och rättvisa.....	15
2.2.4 Betydelse vid övervägande om straffskärpningar.....	16
2.3 Proposition 2022/23:53 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk.....	18
2.3.1 Gångbrottsutredningen.....	18
2.3.2 SOU 2021:68	18
2.3.3 Remissinstansers analys.....	22
2.3.4 Propositionens syfte.....	24
2.3.5 Straffhöjningsförslag i brottsbalken.....	24
2.3.6 Hänsyn till ekvivalensprincipen.....	25
3 ANALYS OCH SLUTSATS	27
3.1 Är straffskärpningsförslagen i brottsbalken i prop. 2022/23:53 förenliga med ekvivalensprincipen?.....	27
3.2 Slutsats och avslutande reflektioner.....	30

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32
--	-----------

Summary

The past decade has witnessed a rise in gang-related violence and crime in Sweden, which has caused a debate prompting calls for more stringent measures. In early 2023, the government submitted a proposition to the parliament which included proposals for stricter penalties for certain crime categories commonly associated with criminal networks. According to the proposition, increased penalty scales constitute an essential tool in combating organized crime and undermining the influence of criminal networks within society. Consequently, the proposition introduced penalty enhancement suggestions for several existing crime categories commonly committed within criminal networks. Nevertheless, the penal system is founded on fundamental principles that must be considered when designing penalty scales and determining sanctions. One such principle is the principle of equivalence, which entails that equally blameworthy criminal acts should be punished equivalently, with more severe crimes receiving harsher penalties than less serious crimes.

This thesis aims to investigate the significance of the principle of equivalence in the formulation of penalty scales and shed light on whether the penalty enhancement proposals outlined in the government's proposition 2022/23:53 *Stricter Penalties for Offenses in Criminal Networks* can be deemed compatible with this principle. The study employs a qualitative analysis of the principle of equivalence, examining its prominent position in deliberations on increased penalty proposals. Furthermore, the thesis reviews the penalty enhancement proposals presented in the proposition for specific crime categories in the Criminal Code, exploring the extent to which considerations for maintaining equivalence are evident within the penal system. The paper uses a legal dogmatic methodology and applies a critical perspective to address the research questions and objectives.

The paper critically assesses whether the principle of equivalence has received adequate consideration concerning its influential role in determining penalty enhancement proposals. It is noted that the title of the proposition is

misleading since the penalty enhancement proposals covers all crimes within the specified crime categories, rather than only those committed within criminal networks. Therefore, it becomes problematic to argue for the elevation of penalty scales based on the notion of equivalence, suggesting that crimes committed within criminal environments are more blameworthy and thus warrant higher penalties. The conclusion reached is that while it is not definitively clear that the proposals of increased penalties contradict the principle of equivalence, the proposition fails to sufficiently investigate this matter to demonstrate that the proposals are consistent with the penal system. For reasons of legal certainty, it is crucial to explicitly establish the compatibility of penalty enhancement proposals with the penal system, to ensure that the proposals are not used by politicians simply to win votes on debated issues.

Sammanfattning

Gångkriminaliteten har under det senaste decenniet ökat i Sverige och hårdare tag har efterfrågats. Tidöavtalet anger att det är av högsta vikt att bekämpa gängkriminaliteten i Sverige och i början på 2023 lämnade regeringen in en proposition till riksdagen som bland annat föreslog straffskärpningar för vissa straffskalor för brottstyper som är vanliga inom kriminella nätverk. Enligt propositionen utgör skärpta straffskalor ett viktigt verktyg för att bekämpa gängkriminalitet och för att komma åt de kriminella nätverkens inflytande i samhället. Straffskärpningsförslag för ett antal befintliga brott som är vanliga brottstyper inom kriminella nätverk presenterades därmed i propositionen. Straffsystemet vilar dock på ett antal grundläggande principer som måste beaktas vid utformande av straffskalor och påföljdsbestämning. En sådan princip är ekvivalensprincipen som innebär att lika klandervärd brottslighet ska bestraffas likvärdigt och att allvarligare brott ska bestraffas hårdare än mildare brott.

Syftet med uppsatsen är därmed dels att utreda hur stor roll ekvivalensprincipen spelar vid utformande av straffskalor och dels att belysa om straffskärpningsförslagen i regeringens proposition 2022/23:53 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk* kan anses förenliga med principen. Uppsatsen utgår från en kvalitativ analys av ekvivalensprincipen och utreder hur stark ställning den egentligen erhåller vid överväganden om straffskärpningsförslag. Därefter behandlar uppsatsen propositionens straffskärpningsförslag för vissa befintliga brottstyper i brottsbalken och utreder hur stor hänsyn som faktiskt tagits till att ekvivalens ska upprätthållas i straffsystemet. Rättsdogmatisk metod och applicerande av ett kritiskt perspektiv används för att besvara och förverkliga uppsatsens frågeställningar och syfte.

Uppsatsen förhåller sig kritisk till om ekvivalensprincipen faktiskt har getts det beaktande den bör ges med hänsyn till dess starka ställning vid påföljdsbestämning vid utformande av straffskärpningsförslagen. Det konstateras att namnet på propositionen är missvisande då straffskärpningsförslagen kommer åt alla brott inom de aktuella brottstyperna, inte bara de som begås inom

kriminella nätverk. Det i sin tur utgör en problematik att med hjälp av ekvivalens kunna argumentera för att straffskalorna bör höjas med hänsyn till att brott som begås i kriminella miljöer anses mer klandervärda och därför bör ges högre straff. Slutsatsen blir att det förvisso inte står helt klart att straffskärpningsförslagen står i strid med ekvivalensprincipen, men att propositionen inte utreder detta tillräckligt för att visa på att förslagen inte strider mot straffsystemet. Det bör av rättssäkerhetsskäl tydligt framgå vid straffskärpningsförslag att sådana är förenliga med straffsystemet och inte används av politiker för att enbart vinna röster i omdebatterade frågor.

Förkortningar och definitioner

BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under det senaste decenniet har Sverige sett en ökning av det gängrelaterade våldet och andra brott relaterade till kriminella nätverk.¹ Sedan 2010 har antalet kriminella nätverk tredubblats, allt fler unga rekryteras tidigt och våldsnivån har blivit rårare.² Vårdskapitalet som de kriminella nätverken besitter används som påtryckningsmedel som ofta innefattar våld eller hot, som rån och utpressning. Detta har lett till både risker och otrygghet för såväl personer inom som utanför den kriminella miljön.³

Trots detta anser många att den straffrättsliga lagstiftningen beträffande gängkriminaliteten i Sverige har förhållit sig relativt passiv jämfört med många andra länder och att hårdare tag behövs. Efter riksdagsvalet 2022 slöt regeringspartierna och Sverigedemokraterna en gemensam överenskommelse som fick namnet Tidöavtalet. Avtalet angav gängbrottslighet och kriminalitet som Sveriges viktigaste samhällsproblem och flera reformer och åtgärder presenterades som ett verktyg för att bekämpa gängkriminaliteten.⁴

I slutet på januari 2023 lämnade regeringen in proposition 2022/23:53 *Skärpta straff för brott inom kriminella nätverk* till riksdagen.⁵ Propositionen angav flera ändringsförslag i brottsbalken där förslagen gemensamt har att de innebär skärpningar av straffskalor för vissa brott som vanligtvis begås inom kriminella nätverk. De angivna brottstyperna var bland annat grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, rån, utpressning samt grov utpressning.⁶

Som skäl för straffskärpningsförslagen angavs att det finns behov av en strängare straffrättslig lagstiftning mot brott som begås i kriminella nätverk och vid kriminella uppgörelser. Vidare ska en sådan skärpning i huvudsak ske

¹ BRÅ, *I fokus: Skjutningar och kriminella grupperingar* (2020).

² Wierup (2020) s. 10 f.

³ Prop. 2022/23:53 s. 38.

⁴ Tidöavtalet: Överenskommelse för Sverige (2022) s. 21.

⁵ Prop 2022/23:53 s. 1.

⁶ Ibid. s. 8.

genom bland annat skärpta straffskalor.⁷ Ett utdrag ur propositionen får närmare belysa det huvudsakliga skälet till straffskärpningsförslagen:

Här behövs relevanta straffskalor och andra straffrättsliga regleringar ses över för att säkerställa att de speglar hur allvarligt samhället ser på brottsligheten. Såväl brottsutvecklingen som synen på sådan allvarlig brottslighet som är vanlig i kriminella nätverk talar för att det finns ett behov av en skärpning av straffnivån.

(...)

Till detta kommer att utformningen av straffskalorna för olika brott i huvudsak avgörs av kriminalpolitiska bedömningar av hur allvarligt samhället ser på brottsligheten.⁸

Propositionen ger alltså intryck av en utveckling som går mot skärpta straff där motiveringen är den allvarliga synen både från lagstiftarens och allmänhetens sida på brott som begås i kriminella miljöer. Det kan anses naturligt att påföljdssystemet ändras i takt med den utveckling som sker i samhället. Dock finns det vissa principer, bland annat *ekvivalensprincipen* som innebär att lika klandervärd brottslighet ska bestraffas på likvärdigt sätt, som erhåller en stark ställning i påföljdssystemet och vid utformande av straffskalor. Härmed går det att ifrågasätta om straffskärpningsförslagen i proposition 2022/23:53 har tagit tillräckligt mycket hänsyn till ekvivalensprincipen och om förslagen kan legitimeras med hjälp av principen för att brott som begås i kriminella miljöer anses mer klandervärda av samhället.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det huvudsakliga syftet med uppsatsen är att granska och analysera straffskärpningsförslagen som lagts fram i proposition 2022:23/53 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk* i förhållande till den inom straffrätten rådande *ekvivalensprincipen*. Genom att granska propositionen syftar uppsatsen till att försöka utreda hur mycket hänsyn som tagits till principen och hur straffskärpningsförslagen motiverats. Syftet är alltså att försöka få svar på om straffskärpningsförslagen är förenliga med ekvivalensprincipen, som utgör en grundläggande del vid påföljdsbestämning i straffrätten, eller vad det är som

⁷ Prop 2022/23:53. s. 36.

⁸ Ibid. s. 38 f.

styr de stegrande straffen. En utredning och tolkning kommer göras av förslagen för att utreda om de är välgrundade. Således ska uppsatsen försöka utreda om det utifrån ekvivalensprincipen finns skäl som talar emot straffskärpningsförslagen eller om de snarare går att legitimera med hjälp av principen.

Mot ovan angivna syfte ämnar uppsatsen därför till att försöka besvara följande frågeställningar:

- Hur stor betydelse har ekvivalensprincipen vid utformande av straffskalor?
- Hur förhåller sig straffskärpningsförslagen i proposition 2022/23:53 *Skärpta straff för brott i kriminella miljöer* till ekvivalensprincipen?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen är avgränsad till att studera ekvivalensprincipen i förhållande till proposition 2022/23:53 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk* och kommer därmed enbart kort behandla andra lagförslag på området för att få en fördjupad förståelse för principens betydelse vid straffskärpningsförslag. Anledningen till detta är att proposition 2022/23:53 är den mest aktuella på området och därmed även belyser den rådande samhällsdebatten om strängare straff för gängkriminella som pågår i både politiken och i medier. Uppsatsen kommer även enbart behandla de lagförslag i propositionen som rör straffskärpningar i brottsbalken och kommer således utelämna övriga lagförslag så som ändringsförslag i rättegångsbalken och viss speciallag. Vidare kommer enbart straffskärpningsförslag för befintliga straffskalor i brottsbalken behandlas och inte förslagen om helt nya kriminaliseringar och bestämmelser.

Proportionalitetsprincipen kommer med hänsyn till uppsatsens begränsningar inte att behandlas i undersökningen trots att den är nära sammanhängande med ekvivalensprincipen. Detta för att skapa mer utrymme för en djupare

analys av ekvivalensprincipens betydelse för lagstiftningsarbetet. Proportionalitetsprincipen kommer dock att nämnas och beskrivas kort för att ge läsaren en djupare förståelse kring ekvivalensprincipens bakgrund.

Det bör betonas att proposition 2022/23:53 som uppsatsen kommer utgå från röstades igenom i riksdagen den tredje maj 2023. Då uppsatsen skulle lämnas in enbart ett par veckor senare gick det av förklarliga skäl inte att invänta riksdagsbeslutet och basera hela uppsatsen på det. Därav kommer uppsatsen ur ett kritiskt perspektiv behandla lagförslagen i propositionen i förhållande till ekvivalensprincipen utan att ta ställning till konsekvenserna av att den röstades igenom.

1.4 Metod och material

Eftersom uppsatsen syftar till att analysera hur straffskärpningsförslagen i proposition 2022/23:53 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk* förhåller sig till ekvivalensprincipen så har analysen gjorts ur ett kritiskt perspektiv. Därmed har rättsdogmatisk metod använts för att tolka och redogöra för gällande rätt. En rättsdogmatisk metod syftar till att lösa ett rättsligt problem genom att applicera en rättsregel på problemet.⁹ Det rättsliga problemet utgörs i detta fall av uppsatsens frågeställningar där lösningen ska framgå av att ställa dessa mot gällande rättsregler för att försöka besvara frågeställningarna.

Både diskussioner om *de lege lata* och *de lege ferenda* ryms inom den rättsdogmatiska metoden.¹⁰ Även rättsdogmatisk analys och kritiskt inriktad rättsdogmatik kommer användas för att granska konsekvenserna av den rättsdogmatiska lösningen, samt vilka alternativ som hade stått till buds. Dessa kommer alltså användas då *de lege ferenda* argument belyses när det diskuteras om de aktuella straffskärpningsförslagen kan införas med stöd av gällande rätt eller inte.¹¹

⁹ Nääv och Zamboni (2018) s. 21.

¹⁰ Ibid. s. 36.

¹¹ Ibid. s. 35 ff.

Utgångspunkten för rättsdogmatisk metod är att söka svaren i de allmänt accepterade rättskällorna, det vill säga främst lagstiftning, lagförarbeten och rättspraxis. Även litteratur, i detta fall juridisk doktrin, anses accepterat enligt metoden.¹² Dessa rättskällor i den angivna ordningen utgör även *rättskälleläran* och därför är det främst dessa rättskällor som kommer behandlas för att försöka besvara frågeställningarna. Störst vikt kommer läggas vid lagstiftning i enlighet med rättskälleläran då lagtext utgör den viktigaste rättskällan. Dock kräver lagtext att tolkningsmedel används för att få en djupare förståelse och bearbetning av innehållet i gällande rätt och hur denna bör tolkas, varav förarbeten och lagkommentarer har använts i detta syfte. Då uppsatsen kretsar kring ekvivalensprincipen som enbart går att tolka ur bestämmelsen i 29 kap. 1 § brottsbalken så har lagkommentarer gällande bearbetning av principens innebörd och hur den bör användas varit väldigt viktigt. Lagkommentarer är bearbetningar av källor, i detta fall lagtext i brottsbalken, och utgör därför litteratur. Litteratur bör tillmätas lägre betydelse än lagtext enligt rättskälleläran varav olika lagkommentarer och annan juridisk doktrin har använts för att få en så sanningsenlig bild som möjligt om hur principen bör tolkas eftersom olika författare kan ha olika uppfattningar.¹³ Det råder ofta olika uppfattningar om huruvida lagkommentarer bör användas som juridisk doktrin men då lagkommentarerna som använts i denna uppsats är skrivna av en docent och universitetslektor i straffrätt anser jag dem kvalificerade som trovärdig litteratur.

Utöver lagtext och lagkommentarer så är uppsatsen främst baserad på andra rättskällor, så som förarbeten och offentliga publikationer. De förarbeten som har studerats har nästan uteslutande bestått av riksdagstryck i form av statens offentliga utredningar och proposition 2022/23:53 då dessa utöver ekvivalensprincipen utgör kärnan i uppsatsen. Juridisk doktrin har slutligen använts för att få en djupare förståelse för gällande rätt, olika straffideologier samt hur ekvivalensprincipen bör beaktas i förhållande till straffskärpningsförslag.

¹² Nääv och Zamboni (2018) s. 21.

¹³ Lagen.nu, *Om rättsinformation, rättskällelära och juridisk metod*.

1.5 Tidigare forskning

Forskningsläget gällande ekvivalensprincipen är relativt begränsat, då principen ofta får ge vika för proportionalitetsprincipen som ges desto mer utrymme. På grund av detta har uppsatsen fått förlita sig på den mindre mängd forskning som gått att hitta gällande ekvivalensprincipen. Ekvivalensprincipen behandlas relativt utbrett i lexinos lagkommentar till 29 kap. 1 § brottsbalken av Jack Ågren som är docent, juris doktor och universitetslektor i straffrätt. Han har även författat flertal läroböcker i straffrätt vilket förklarar varför han har kunnat bidra med en del fakta och intressanta synpunkter på ekvivalensprincipens område genom bland annat lagkommentarer.

Utöver det har Josef Zila och Nils Jareborg författat ”Straffrättens påföljds-lära” som är avsedd som kurslitteratur inom juristutbildningens straffrättskurs och som behandlar ekvivalensprincipen i flera sammanhang. Då doktrinen är avsedd som kurslitteratur kan den anses väga tungt inom området och även bidra med relevant fakta och intressanta synpunkter.

1.6 Disposition

Uppsatsen utgörs efter den inledande delen av en undersökningsdel i kapitel 2 som är indelad i underkapitel för att ge en överskådligare bild av vilka delar som behandlas. Inledningsvis i kapitel 2.1 kommer vissa allmänna utgångspunkter vid påföljdsbestämning att belysas för att ge läsaren en bakgrund och förståelse till ramarna bakom påföljdsbestämning och kriminalisering i Sverige. I kapitel 2.2 kommer uppsatsen att redogöra närmare för ekvivalensprincipen; hur den ska beaktas, dess bakgrund och vilken roll den spelar för lagstiftningsarbete gällande straffskärpningsförslag. Del 2.2 kommer därmed att utreda den första frågeställningen; hur stor betydelse ekvivalensprincipen har vid utformande av straffskalor och därmed lägga grunden för att besvara den andra frågeställningen senare i analysen. Därefter i kapitel 2.3 kommer uppsatsen att behandla proposition 2022/23:53 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk*. Detta avsnitt kommer redogöra för lagstiftningsarbetet bakom propositionen, dess syfte, vilka straffskärpningsförslag den innehåller inom

ramen för vad uppsatsen kommer att behandla samt vad olika remissinstanser har uttryckt om propositionens straffskärpningsförslag.

Slutligen kommer uppsatsen i kapitel 3 avslutas med en analys och slutsats för att knyta ihop de avsnitt som behandlats i en uppsamlade diskussion. Analysen kommer utifrån den första frågeställningen som utreds i bakgrunden försöka redogöra för hur straffskärpningsförslagen i brottsbalken i proposition 2022/23:53 förhåller sig till ekvivalensprincipen. Analysen kommer alltså ägnas åt att försöka besvara den andra frågeställningen genom att granska om det går att utläsa ur propositionen och dess förarbeten hur mycket ekvivalensprincipen tagits i beaktning vid lagstiftningsarbetet eller om straffskärpningsförslagen strider mot principen.

2 Undersökning

2.1 Allmänna utgångspunkter vid påföljdsbestämning

I Sverige vilar påföljdsbestämning och utformande av straffskalor på vissa principer inom straffrätten som måste beaktas. Den grundläggande tanken som överskuggar hela påföljdsbestämningen är att straffet ska bestämmas utifrån vad gärningsmannen *förtjänar*. Det skildrar den rättviseuppfattning som föreligger i Sverige som innebär en likabehandling av alla människor och att det som är av betydelse vid påföljdsbestämning i första hand ska vara graden av brottets allvarlighet.¹⁴

Utgångspunkten vid påföljdsbestämningen ska vara brottets straffvärde vilket ger uttryck för principerna om proportionalitet och *ekvivalens*.¹⁵ Huvudregeln enligt 29 kap. 1 § brottsbalken är därmed att straff ska bestämmas efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning. Begreppet *straffvärde* uttrycker en samlad bedömning av brottslighetens allvarlighet och innebär en måttstock på brottslighetens klandervärde relativt till andra brott. Det ska alltså förstås som att allvarliga brott ska bestraffas strängare än lindriga brott och vice versa, vilket ger uttryck för en enhetlig rättstillämpning som föreskrivs i 29 kap. 1 § brottsbalken.¹⁶ Dessa straffteoretiska utgångspunkter vilar på några grundläggande principer inom straffrätten, bland annat proportionalitet och ekvivalens, som syftar till att tillförsäkra en relativ rättvisa och rättssäkerhet.¹⁷

En utgångspunkt för bedömningen av ett brotts straffvärde är straffskalan för brottet. Straffskalan anger hur allvarligt lagstiftaren värderar brottstypen i relation till andra brott. Det kräver en bedömning av lagstiftaren av vilken fara eller skada brottstypen generellt innebär och vilket värde det intresse som straffbudet avser att skydda har. Domstolen ska sedan med utgångspunkt i

¹⁴ Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 1 §, Lexino (2020-01-01).

¹⁵ Prop. 1987/88:120 s. 38.

¹⁶ Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 1 §, Lexino (2020-01-01).

¹⁷ SOU 2021:68 s. 129.

den angivna straffskalan brottet med tillämpning av bland annat ekvivalensprincipen fastställa det konkreta straffvärdet för den enskilda gärningen.¹⁸

Det föreligger svårigheter att förutse den brottspreventiva effekten hos olika straffnivåer i förhållande till de negativa effekter som fängelsestraff för med sig. Därför är det i dagens straffsystem inte förväntade effekter på brottsligheten som ska ligga till grund för bestämmande av straff eftersom det riskerar att leda till orättvisor och därmed bristande tilltro för straffsystemet bland allmänheten. Istället ska som nämnt ovan vissa grundläggande principer, bland annat ekvivalensprincipen, vara vägledande.¹⁹

2.2 Ekvivalensprincipen

2.2.1 29 kap. 1 § brottsbalken

Ekvivalensprincipen kommer till uttryck i 29 kap. 1 § första stycket brottsbalken ihop med bland annat proportionalitetsprincipen:

Straff ska, med beaktandet av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.

Principen om ekvivalens är en följd av proportionalitetsprincipen, som innebär att straffet ska vara proportionerligt mot brottet, och ska förstås som att lika allvarliga brott ska anses vara lika straffvärda och att svårare brott ska bestraffas strängare än lindriga brott.²⁰ Detta går att utläsa ur uttrycket ”intresset av en enhetlig rättstillämpning” i bestämmelsen och innebär alltså att lika klandervärd brottslighet bör bestraffas på ett likartat sätt.

2.2.2 Ekvivalensprincipens bakgrund

¹⁸ SOU 2021:68 s. 130.

¹⁹ Ibid. s. 129.

²⁰ SOU 1986:14 s. 68 och 146.

År 1989 kom en ny påföljdsreform som fastslog att påföljdsbestämningen skulle ske utifrån brottets klandervärdhet, alltså brottets straffvärde. Det fastslås att precis som tidigare så är straffsystemets syfte att motverka brott, men att individualpreventiva och allmänpreventiva tankegångar ”inte är teoretiskt hållbara vilket gör dem oanvändbara. De bygger på orealistiska förväntningar och de eftersträlvade effekterna uppnås ofta inte”.²¹ Det framhålls alltså att dessa tankegångar är svåra att förena i ett konkret straffsystem. Vid bestämmande av straffskalor ska utgångspunkten istället vara vilket straff brotten förtjänar. Härav blir ekvivalens ett centralt begrepp då straffskalorna ska grundas på bland annat ekvivalensprincipen och lika svåra straff ska utdömas för likvärdiga brottstyper. Utredningen menar dock att det inte står klart hur långt ett straff ska vara och att det är ett beslut av politisk nivå som påverkar vilken allmän nivå på straffen som ska sättas.²²

2.2.3 Förtjänst och rättvisa

Straff efter förtjänst förutsätter att förkastlighet och klandervärdhet graderas vilket vid kriminalisering sker genom att gärningstypen tilldelas en viss straffskala. Straffskalan ska vara rättvis vilket bland annat innebär att ekvivalens uppnås, det vill säga att gärningstyper med samma bestraffningsvärde tilldelas likartade straffskalor.²³ Rättviseargumentet kan förekomma både på kriminaliseringsnivån och domsnivån och gäller i praktiken endast *förtjänst*. Det vore orättvist att tilldela alla brott lika straff. Det finns olika sätt att bestämma vad ett brott förtjänar för straff. Grundläggande är emellertid en bedömning av vikten hos de intressen och värden som hotas eller kränks genom brottet. Ekvivalens eftersträvas alltså i straff för brott med samma bestraffningsvärde begångna av olika personer.²⁴

Domstolarna får inte utdöma högre straff än brukligt för att statuera exempel i enskilda fall eftersom det strider mot ekvivalensprincipen. Varje enskild dom ska ingå i en serie av liknande domar som utgör en samlad praxis som

²¹ SOU 1986:14 s. 66 f.

²² Ibid. s. 143.

²³ Jareborg och Zila (2022) s. 69.

²⁴ Ibid. s. 68 ff.

konkretiserar det allmänna straffhotets karaktär. Det räcker alltså inte att beslutsfattaren tillämpar samma kriterier i sin bedömning för att upprätthålla det grundläggande kravet på likabehandling och ekvivalens. Det krävs också att bedömningen görs med hänsyn till hur liknande bedömningar gjorts i likartade tidigare fall. Med likartade fall avses i första hand jämförelser med brott av samma slag. Dock kan det fungera som en kontroll av om straffvärdet framstår som motiverat genom att jämföra straffvärdet mellan två konkreta fall av brott av olika slag. Det innebär att det dock inte går att generellt anta att det råder fullständig ekvivalens mellan olika brottstyper eftersom straffnivåerna och straffskalorna har tillkommit och utvecklats under olika tidsepoker i samhället för respektive brottstyp. Därmed har olika värderingar och traditioner präglat straffnivåerna vilket gör att vissa brottstyper kan anses som övervärderade i dagens samhälle i förhållande till den faktiska skada som brottet orsakar, och vice versa.²⁵ För att upprätthålla ekvivalensen måste alltså lagstiftningen revideras i enlighet med allmänhetens syn när den ändras på en viss brottstyp, till exempel rädsla i samhället kopplad till kriminella nätverk.²⁶

2.2.4 Betydelse vid övervägande om straffskärpningar

2.2.4.1 Allmän betydelse

Ekvivalensprincipen är alltså en grundläggande del av påföljdssystemets och straffskalornas utformning och styr dessa i stor utsträckning. Straffvärdesbedömningen som görs vid påföljdsbestämningen innebär att brott måste jämföras med varandra och är således ett relativt omdöme. Däremot följer det inte av ekvivalensprincipen exakt vilken nivå som straffvärdet både generellt och i enskilda fall ska ligga.²⁷ Principen ger därför utrymme för justeringar av straffnivån för olika brottstyper, vilket inkluderar straffskärpningar, så länge dessa justeringar kan motiveras på ett enhetligt sätt utifrån brottets klandervärdhet i relation till andra brott.²⁸

²⁵ Ågren, *Brottsbalk* (1962:700) 29 kap. 1 §, Lexino (2020-01-01).

²⁶ Prop. 2009/10:147 s. 9 ff.

²⁷ SOU 2021:68 s. 130.

²⁸ *Ibid.* s. 154.

Det innebär att vid överväganden av straffskärpningar måste hänsyn tas till ekvivalensprincipen så att straffsystemets utformning så som den ser ut idag kan upprätthållas. Därför kan inte viss brottslighet, till exempel brott som begås av kriminella nätverk som i dagens samhälle ligger i fokus vad gäller förslag om straffskärpningar, anses isolerade från övrig brottslighet i samhället och bedömas enligt egen måttstock.²⁹ Överväganden av straffskärpningar, oavsett vilken typ av brott det rör sig om, måste alltså ställas i relation till andra brott och dess straffskalor för att säkerställa att kravet på bland annat ekvivalens upprätthålls i tillräcklig grad inom straffsystemet.³⁰

2.2.4.2 Diskussion om ekvivalens i prop. 2016/17:108

I början av 2017 kom proposition 2016/17:108 *om straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott* som innehöll förslag om bland annat vissa straffhöjningar i brottsbalken.³¹ Propositionen konstaterade att vid övervägande om vilken höjning som kan komma i fråga för respektive brottstyp måste det göras en jämförelse med straffskalan för andra brottstyper på motsvarande nivå för att säkerställa upprätthållande av bland annat ekvivalens.³² I diskussionen om huruvida minimistraffet för grov misshandel skulle höjas från fängelse i ett år till fängelse ett år och sex månader konstaterades det att en sådan höjning skulle medföra att grov misshandel skulle hamna närmare straffskalorna för bland annat våldtäkt och våldtäkt mot barn. Frågan som då uppkom var om en sådan höjning skulle rubba förhållandet mellan brottstyperna på ett sådant påtagligt sätt att inte ekvivalensprincipen längre hade varit fullt ut beaktad. Regeringen ansåg dock att så inte var fallet då de menade att sex månader skillnad istället för ett år i straffskalorna inte kunde anses som en väsentligt lägre värdering och att en höjning därmed inte hindrades av ekvivalensprincipen. Det belystes också i propositionen att en höjning av minimistraffet för synnerligen grov misshandel som föreslogs höjas från fyra till fem år i fängelse skulle bryta ekvivalensen mellan synnerligen grov misshandel och andra brottstyper med fyra års minimum i straffskalan, till exempel grov

²⁹ SOU 2021:68 s. 163.

³⁰ Ibid. s. 176.

³¹ Prop 2016/17:108 s. 1.

³² Ibid. s. 29.

våldtäkt och människorov.³³ Det konstateras också att de nya möjligheterna av nya miniminivåer i straffskalorna som kom i samband med propositionen, till exempel nio månader eller ett år och sex månaders fängelse, innebär bättre förutsättningar att förändra straffskalorna på ett nyanserat sätt utan att komma i konflikt med ekvivalensprincipen.³⁴

2.3 Proposition 2022/23:53 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk

2.3.1 Gängbrottsutredningen

Den 26 januari 2023 lämnade regeringen in proposition 2022/23:53 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk* till riksdagen. Bakgrunden till propositionen tog sin början 2020 när den förra regeringen gav i uppdrag åt en särskild utredare att överväga en rad straffrättsliga åtgärder mot brott i kriminella nätverk.³⁵ Utredningen, som fick namnet *Gängbrottsutredningen*, hade i uppdrag att bland annat kartlägga vanligt förekommande brott inom ramen för kriminella nätverk och identifiera vilka brott som kännetecknar kriminella uppgörelser. Syftet var sedan att säkerställa det straffrättsliga regelverkets effektivitet och återspegla allvaret i brottslighet med koppling till kriminella nätverk. Detta skulle göras bland annat genom att överväga och lämna förslag till lagändringar som innebär en mer skärpt och effektiv straffrättslig reglering mot brott i kriminella nätverk, i huvudsak brott med kopplingar till kriminella uppgörelser.³⁶

2.3.2 SOU 2021:68

2.3.2.1 Problembild

³³ Prop 2016/17:108 s. 35.

³⁴ Ibid. s. 62.

³⁵ SOU 2021:68 s. 43.

³⁶ Ibid. s. 47.

Den 24 augusti 2021 överlämnande Gängbrottsutredningen betänkandet *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk* (SOU 2021:68).³⁷ Problembilden som betänkandet beskrev var att brott i kriminella nätverk ofta leder till mycket allvarliga våldsgärningar och att utomstående kan drabbas eftersom det ofta sker på allmän plats. Samverkan inom nätverken och våldskapitalet gör dessutom att brott kan begås i större omfattning och blir svårare att klara upp eftersom det råder en tystnadskultur i gängkriminella miljöer. Dessutom används inkomster från brottsligheten i den kriminella miljön för att främja en kriminell livsstil som genererar ytterligare brottslighet och rekryterar in allt fler unga i brottsligheten. Brottsligheten, som ofta har en koppling till våldsanvändning, skapar därmed stor otrygghet i bland annat redan utsatta områden.³⁸

2.3.2.2 Förslag om skärpta straffskalor

Mot bakgrund av problembilden och utredningens syfte konstaterade betänkandet att:

Det finns behov av en strängare straffrättslig lagstiftning mot brott som begås i kriminella nätverk och vid kriminella uppgörelser. Sådan skärpning bör i huvudsak röra allvarliga brott som innefattar våld eller hot, samt viss närliggande brottslighet, och ske genom lagändringar avseende skärpta straffskalor (...).³⁹

Betänkandet resonerar alltså att det i första hand är genom straffskalor som lagstiftaren kan ange hur allvarlig synen är på brottslighet som förekommer i kriminella nätverk. Skärpta straffskalor är därför den främsta åtgärden för att möta den identifierade problembilden. Betänkandet konstaterar att vissa brott som är vanligt förekommande inom kriminella nätverk, bland annat människorov och mord, redan har så stränga straffskalor att de inte bör höjas inom ramen för uppdraget.⁴⁰ Därmed presenterades i betänkandet förslag om

³⁷ SOU 2021:68 s. 43.

³⁸ Ibid. s. 48 ff.

³⁹ Ibid. s. 171.

⁴⁰ Ibid. s. 174.

skärpta straffskalor för brottstyperna *grovt olaga tvång*, *olaga hot*, *grovt olaga hot*, *rån*, *utpressning* och *grov utpressning*.⁴¹

2.3.2.3 Upprätthållande av ekvivalens

Gällande höjningarnas storlek av minimistraffen i de förekommande fallen konstaterar betänkandet att det är brottets allvar som ska styra behovet av höjd straffnivå, men att synen på brottstypens allvarlighet kan förändras med samhällsutvecklingen. Därmed bör utgångspunkten vara att åstadkomma skärpta straff motiverat utifrån problembilden men där storleken på höjningarna inte ska ske i alltför stora steg och stå i relation till den befintliga straffskalan. Det konstateras också att det givetvis måste göras en jämförelse med straffskalan för andra brottstyper på motsvarande nivå när det övervägs vilken höjning som kan bli aktuell för respektive brottstyp. Detta för att säkerställa att kravet på bland annat ekvivalens upprätthålls i tillräcklig grad inom straffsystemet. Gällande bedömningen av om skärpta straffskalor för de aktuella brotten kan motiveras lyfts också motargumentet att brott som är vanligt förekommande inom kriminella nätverk också kan begås av personer helt utan sådan anknytning, och att eventuella straffskärpningar därmed också kommer träffa sådana brott.⁴²

Betänkandet betonar flera gånger att det bland annat är ekvivalensprincipen som ska vara utgångspunkten vid utformning av straffskalor och påföljdsbestämning. Vid utformande av straffskärpningar måste därför hänsyn tas till att ekvivalensprincipen upprätthålls.⁴³ Därför bör även enligt betänkandet straffskalorna fortlöpande ses över och anpassas så att ekvivalensprincipen får genomslag i den praktiska straffmätningen, oavsett vilka effekter som kan förväntas från brottspreventiv synpunkt.⁴⁴ Gällande upprätthållande av ekvivalens mellan straffskalor för närliggande brott ifrågasätter betänkandet bland annat om minimistraffet för rån, som enligt straffskärpningsförslagen föreslås höjas från ett år till ett år och sex månader, bör vara lika högt som för grov misshandel som har ett motsvarande minimistraff. Dock hänvisar betänkandet

⁴¹ SOU 2021:68 s. 31 ff.

⁴² Ibid. s. 175 ff.

⁴³ Ibid. s. 163.

⁴⁴ Ibid. s. 156.

till att brotten faktiskt hade motsvarande utgångspunkter fram till 2017 då minimistraflet för grov misshandel höjdes och att en motsvarande höjning av minimistraflet för rån därmed enbart skulle återställa den tidigare ekvivalensen.⁴⁵

Betänkandet tar upp frågan om straffskalan bör skärpas för grov misshandel. Det konstateras i resonemanget att misshandel är en vanligt förekommande brottstyp i samhället utöver den som sker inom kriminella nätverk och att en skärpning därmed i första hand skulle träffa fall som inte har något med den kriminella miljön att göra vilket talar emot en straffskärpning. Utredningen framför även ekvivalensargumentet, då den föreslagna höjningen för grov misshandel skulle göra att brottstypen straffas lika hårt som våldtäkt vilket ifrågasätts. Mot bakgrund av vad som förekommit ansågs det inte vara tillräckligt motiverat inom ramen för utredningen att föreslå en skärpning av straffet för grov misshandel.⁴⁶

Vad gäller brottstyperna där utredningen faktiskt föreslår straffskärpningar så anser betänkandet att det till skillnad från grov misshandel finns tydliga motiveringar för det. En höjning av minimistraflet för grovt olaga tvång anses motiverat för att en sådan höjning står i ekvivalens med straffsystemet i övrigt.⁴⁷ Höjningar av grovt olaga hot motiveras med att det är en brottstyp som är vanligt förekommande inom kriminella nätverk. För de fall där åtgärden träffar brott utan sådan anknytning anses en höjning också befogad med hänsyn till den skärpta syn på integritetskränkande brott som utvecklats under senare år och beaktandet av ekvivalensen till andra föreslagna minimistraff i betänkandet. Samma motiveringsgrunder används för straffskärpningsförslagen för olaga hot och grovt olaga hot.⁴⁸ Höjning av minimistraflet för rån motiveras i sin tur bland annat med att rån som begås av en gruppering som besitter våldskapital kan medföra att brottsoffret inte vågar anmäla vad som hänt och om det sker i offrets närmiljö kan det leda till att den drabbade inte vågar gå ut. Det innebär en allvarlig kränkning av brottsoffrets integritet, och

⁴⁵ SOU 2021:68 s. 192.

⁴⁶ Ibid. s. 180.

⁴⁷ Ibid. s. 182.

⁴⁸ Ibid. s. 185.

det är inte ovanligt att gärningen dessutom har förnedrande inslag när den begås av grupperingar av personer. Mot den bakgrunden anser utredningen att det faktum att ekvivalensen mellan grov stöld och rån rubbas då skillnaden mellan minimistraffen ökar inte utgör något hinder för en sådan höjning då en brottstyps allvarlighet är dynamisk och förändras av samhällets värderingar, och att det finns skäl att numera se allvarligare på rån.⁴⁹

2.3.3 Remissinstansers analys

2.3.3.1 Lagrådet

Den 11 augusti 2022 beslutade regeringen enligt en lagrådsremiss att inhämta Lagrådets yttrande över förslagen till bland annat straffskärpningar för vissa brott i brottsbalken.⁵⁰ I sitt yttrande ifrågasatte Lagrådet om det kan anses att straffsystemet fortfarande är förenligt med grundtankar om bland annat ekvivalens om successiva straffskärpningar för enskilda brott införs. Lagrådet menar att en sådan utveckling inte omfattar ett helhetsgrepp och en genomtänkt syn på om straffen för de olika brotten står i rätt proportion till varandra enligt ekvivalensprincipen. Metoden att gång på gång höja straffen för olika brott med enskilda motiveringar för det specifika fallet ifrågasätts i yttrandet då Lagrådet menar att det i praktiken kommer innebära att man aldrig kommer in på den övergripande frågan hur olika brottstyper ska placeras på straffskalan och var den allmänna repressionsnivån ska ligga.⁵¹

Lagrådet konstaterar också att straffskärpningsförslagen inte bara kommer träffa brott inom ramen för kriminella nätverk utan även andra personer som begår brotten utan sådana kopplingar. Det innebär att namnet på remissen, *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk*, inte heller ger en rättvis bild i fråga om konsekvenserna av förslagen.⁵² Dock menar Lagrådet att det är nödvändigt att straffskalorna fortlöpande ses över så att de reflekterar den samhällsskada som olika brottstyper orsakar. Dagens gängbrottslighet anser

⁴⁹ SOU 2021:68 s. 191.

⁵⁰ Lagrådet (2022), remissvar till betänkande *Skärpta straff för brott i kriminella miljöer*, s. 1.

⁵¹ Ibid. s. 3 ff.

⁵² Ibid. s. 3.

Lagrådet inte råda tvivel om att vara ett allvarligt samhällsproblem, men att de skäl i remissen som anförs som argument för straffskärpningarna inte i alla delar självklart låter sig förenas med de grundtankar om bland annat ekvivalens som påföljdssystemet vilar på. Detta då det förekommer formuleringar om att straffskalorna för vissa brott bör höjas för att ”komma åt” eller ”bekämpa” brottsligheten och att den straffrättsliga regleringen ska bli mer ”effektiv” i bemötandet av kriminella nätverk.⁵³

2.3.3.2 Andra remissinstanser

Sveriges advokatsamfund delar Lagrådets tvivel gällande straffskärpningsförslagets förenlighet med grundläggande principer inom påföljdsbestämning. I sin remiss uppger de att trots att straffskärpningarna motiveras i utredningen utifrån principerna om proportionalitet och ekvivalens så kräver en höjd repressionsnivå mer djupgående analyser gällande förenligheten med dessa grundläggande principer.⁵⁴ Flera remissinstanser, bland annat *Botkyrka kommun*, påpekar också att hänsyn måste tas till straffsystemets utformning i dess helhet så att principerna proportionalitet och ekvivalens tillgodoses. Det ska ske genom att storleken på höjningarna inte ska ske i för stora steg och stå i relation till den befintliga straffskalan.⁵⁵ Vad gäller straffskärpningsförslaget för grov utpressning ifrågasätter Botkyrka kommun och Lunds tingsrätt om det är proportionerligt att minimistraffet placeras på samma nivå som vid tidpunkten gällde för våldtäkt, och om förslaget även står i rätt förhållande till straffskalan för grovt övergrepp i rättssak då brottstyperna kommer ges samma straffskala.⁵⁶ Flera av remissinstanserna har dock inga invändningar mot straffskärpningsförslagen gällande höjningarna av vissa brottstyper i brottsbalken med skälen att de anser att förslagen är väl motiverade utifrån den allvarliga syn som samhället har på gängkriminell brottslighet och att straffskärpningar för dessa brottstyper därför legitimt kan ske. De remissinstanser som har invändningar eller avstryker förslagen mot en eller flera av

⁵³ Lagrådet (2022), remissvar till betänkande Skärpta straff för brott i kriminella miljöer, s. 4.

⁵⁴ Sveriges advokatsamfund (2021), remissvar till betänkandet Skärpta straff för brott i kriminella nätverk, s. 2 ff.

⁵⁵ Prop. 2022/23:53 s. 110.

⁵⁶ Ibid. s. 55.

straffskärpningsförslagen har i huvudsak argumentet att det är brottstyper som begås i hög utsträckning även utanför kriminella miljöer och att straffskärpningsförslagen därför inte kan motiveras.

2.3.4 Propositionens syfte

Syftet bakom proposition 2022/23:53 *Skärpta straff för kriminella nätverk* motiveras med att den straffrättsliga lagstiftningen är ett viktigt verktyg för att minska de kriminella nätverkens inflytande i samhället och därmed öka tryggheten. Därmed föreslås att införa skärpta straff för vissa brott som vanligen begås inom kriminella nätverk och vid kriminella uppgörelser för att markera allvaret i dessa brott. Straffskärpningar ska även utgöra ett verktyg för rättsväsendet att bekämpa sådan kriminalitet.⁵⁷

Som bakgrund för nödvändigheten av sådana straffskärpningar hänvisar propositionen till att många brott idag begås inom kriminella miljöer och att sammanslutningar av sådana har ökat.⁵⁸ Därför anser propositionen att brottsutvecklingen drivs av lokala kriminella nätverk och därför ger anledning till att lägga större fokus på att bekämpa gängkriminaliteten.⁵⁹ ”Kampen mot gängen, våldet och brotten måste stärkas” menar propositionen och att det på straffrättens område främst innebär bland annat straffskärpningar för vissa brott som är vanliga i kriminella miljöer.⁶⁰

2.3.5 Straffhöjningsförslag i brottsbalken

Regeringen uttrycker alltså genom propositionen att det finns behov av en strängare straffrättslig lagstiftning mot brott som begås i kriminella nätverk och vid kriminella uppgörelser. Behovet av straffskärpningar ska röra vissa allvarigare brott som innefattar hot eller våld och i huvudsak ske genom skärpta straffskalor för redan befintliga straffbestämmelser.⁶¹ Propositionen konstaterar dock att storleken på höjningarna ska stå i relation till den befintliga straffskalan. Huvudregeln ska vara att sådana höjningar inte ska ske i

⁵⁷ Prop. 2022/23:53 s. 1.

⁵⁸ Ibid. s. 25.

⁵⁹ Ibid. s. 24.

⁶⁰ Ibid. s. 30 ff.

⁶¹ Ibid. s. 36.

alltför stora steg och att hänsyn måste tas till bland annat ekvivalensprincipen så att straffsystemets utformning kan upprätthållas.⁶²

Fokus på straffskärpningarna föreslås alltså ligga på den allvarliga brottsligheten, främst vissa grova brottstyper men även brott som redan i normalgradsfall anses allvarliga. Att höja straffnivåerna för mindre allvarliga varianter av vissa brottstyper anses det inte finnas tillräckliga skäl för att motivera det som en åtgärd riktad mot kriminella nätverk.⁶³ Propositionens föreslår därmed ändringar i brottsbalken gällande skärpta straffskalor för brotten:

- *Grovt olaga tvång* (4 kap. 4 § brottsbalken) där minimistraffet föreslås höjas från fängelse i nio månader till fängelse i ett år.
- *Grovt olaga hot* (4 kap. 5 § 2 stycket brottsbalken) där minimistraffet föreslås höjas från nio månaders fängelse till ett års fängelse.
- *Olaga hot* (4 kap. 5 § 1 stycket brottsbalken) där det föreslås en höjning av maximistraffet från ett års fängelse till två års fängelse.
- *Rån* (8 kap. 5 § brottsbalken) där minimistraffet för normalgraden föreslås att höjas från fängelse i ett år till fängelse i ett år och sex månader.
- *Utpressning* (9 kap. 4 § 1 stycket brottsbalken) där maximistraffet föreslås att höjas från fängelse i högst två år till fängelse i högst tre år.
- *Grov utpressning* (9 kap. 4 § 2 stycket brottsbalken) där hela straffskalan föreslås att ändras från fängelse i lägst ett år och sex månader och högst sex år till fängelse i lägst två år och högst åtta år.⁶⁴

2.3.6 Hänsyn till ekvivalensprincipen

Propositionen tar upp att ekvivalensprincipen som kommer till uttryck i 29 kap. 1 § 1 stycket brottsbalken är en central princip i påföljdssystemet som

⁶² Prop. 2022/23:53 s. 40 och prop. 2016/17:108 s. 29.

⁶³ Prop 2022/23:53 s. 40.

⁶⁴ Ibid. s. 8 ff.

måste beaktas, och att principen innebär att svårare brott ska bestraffas strängare än mindre allvarliga brott. Den belyser även att det inom principens ramar ligger att straffet ska spegla hur allvarligt samhället ser på den brottsliga gärningen.⁶⁵ Vid övervägande av omfattningen av de föreslagna straffskärpningarna måste alltså hänsyn tas till ekvivalensprincipen enligt propositionen.

⁶⁵ Ibid. s. 34.

3 Analys och slutsats

3.1 Är straffskärpningsförslagen i brottsbalken i prop. 2022/23:53 förenliga med ekvivalensprincipen?

Det är i bakgrunden utrett att ekvivalensprincipen ska spela stor roll för utformande av straffskalor men det verkar inte helt tydligt hur kravet på beaktandet har utspelat sig i praktiken i proposition 2022/23:53 *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk*. Enligt propositionen är syftet med att skärpa straffen för brott som begås inom kriminella nätverk att dessa brott ofta har en mer skadlig effekt på samhället. Det finns alltså en tanke om att straffen för brott inom kriminella nätverk ska vara hårdare än straffen för likadana brott utan sådana kopplingar. Enligt ekvivalensprincipen ska allvarliga brott ges allvarligare straff än lindrigare brott och graden av klandervärdhet hos en brottstyp ska bedömas efter hur allvarligt samhället ser på brottstypen. Detta utgör argument för att ekvivalensprincipen kan användas som stöd vid straffskärpningar för brott som begås inom kriminella nätverk då samhället anser sådana brott mer klandervärda för att de i större utsträckning hotar eller kränker skyddsintressen.

Problematiken blir dock att straffskärpningsförslagen i proposition 2022/23:53 utgör straffskärpningar av befintliga straffskalor som även inkluderar brott som begås utanför kriminella nätverk. Därmed finns det anledning att vara kritisk till straffskärpningsförslagen i propositionen, eftersom det vid bedömningen av om en skärpt straffskala kan motiveras definitivt bör beaktas att brottstyper som är vanligt förekommande i kriminella nätverk också kan förekomma i sammanhang utan sådan anknytning. Att förslagen om de höjda straffskalorna även kommer träffa brott begångna av personer utan gängkriminell anknytning är något som propositionen dock knappt belyser. Snarare verkar det som att propositionen försöker tona ner detta då namnet på propositionen, precis som Lagrådet belyser, dessutom är missvisande. Namnet på

propositionen, *Skärpta straff för brott i kriminella nätverk*, ger inga indikationer om att de skärpta straffen även kommer träffa brott utan sådana kopplingar. Det kan leda till att allmänheten, inklusive remissinstanser och riksdagsvalda som röstar om propositionen om de inte sätter sig in i förslagen ordentligt, inte får en rättvis bild i fråga om konsekvenserna av förslagen och hur förenliga förslagen faktiskt är i förhållande till straffsystemets bärande grunder, så som ekvivalensprincipen. Oavsett om rubriken på propositionen medvetet formulerats missvisande eller ej så utgör det en rättsosäkerhet att det går att uppfatta att propositionen föreslår något annat än vad den faktiskt gör.

Vad gäller propositionens beaktande av ekvivalensprincipen går det inte speciellt långt utöver att konstatera att hänsyn till den bör tas, vilket i sin tur går att ifrågasätta om det faktiskt har gjorts. Det förs enbart resonemang om att klandervärde hos brott som begås inom kriminella nätverk ger stöd för höjda straffskalor men brott som begås utan sådan koppling benämns knappt. Därmed innehåller propositionen ingen diskussion eller stöd som kan motivera att även brott inom de angivna brottstyperna utanför kriminella nätverk ska anses mer klandervärda och därmed straffas hårdare. Därför är det knappast förenligt med ekvivalensprincipen att alla brott som begås inom de angivna brottstyperna ska straffas hårdare bara för att dessa brottstyper råkar vara vanliga inom kriminella kretsar. Lagrådet ifrågasätter också om successiva straffskärpningar för enskilda brott kan anses förenligt med ekvivalensprincipen då det inte medför en genomtänkt syn på om straffskalorna står i rätt förhållande till varandra. Det kan därmed ifrågasättas om straffskärpningsförslagen är lite väl politiskt grundande istället för välgrundade på straffsystemets principer. Det skulle i så fall också tala för att propositionen medvetet är formulerad som att den enbart vill skärpa straffen för brott begångna av gängkriminella i syfte att bejaka allmänhetens allvarliga syn på gängkriminaliteten och på så sätt vinna politiskt stöd.

Vad som också talar för det är att propositionen använder uttryck om att straffskärpningarna är ägnade att ”komma åt” och ”bekämpa” gängbrottsligheten. Lagrådet poängterar problematiken med detta då straffskärpningsförslagen

därmed är riktade för att göra den straffrättsliga regleringen mer effektiv i bemötandet av kriminella nätverk. Med sådana formuleringar tas ingen hänsyn till ekvivalensprincipen som syftar till att det ska finnas ett helhetsgrepp kring straffskalorna för olika brott och att vissa brott inte får isoleras från andra vad gäller straffskalan.

Precis som vissa remissinstanser också poängterar så innebär höjda straffskalor för vissa brott att dessa hamnar närmare eller på samma nivå som andra brott som anses allvarligare. För att ekvivalensen ska bibehållas mellan olika brottstyper behöver det göras en helhetsöversyn på hur brottstyperna ska ligga i förhållande till varandra där ekvivalensprincipen, med försiktighet, kan användas som kontroll för var olika straffnivåer ska ligga. En sådan helhetsöversyn har propositionen eller utredningen knappt gjort utan istället nästan uteslutande fokuserat på enskilda brott, och det är främst remissinstanserna som har lyft problematiken med att ekvivalensen mot andra brott rubbas. Utredningen bakom propositionen försöker förvisso till viss del legitimera att straffskärpningarna innebär att förhållandet till straffnivåer för andra brott rubbas. En höjning av minimistrafet för rån till samma nivå som minimistrafet för grov misshandel (ett år och sex månader) motiveras med att det återställer den tidigare ekvivalens som rådde 2017 mellan brotten då de hade motsvarade minimistraff. Samtidigt resonerar utredningen kring att en höjning av minimistrafet för grov misshandel inte är motiverat med hänsyn till ekvivalens då det i så fall skulle straffas lika hårt som våldtäkt. Synen på hur allvarliga brott är förändras förvisso med samhällsutvecklingen men det kan ändå anses märkligt att inte samma resonemang förts gällande att minimistrafen för rån och grov misshandel blir motsvarande då det nog är få som anser att rån är en lika allvarlig brottstyp som grov misshandel.

Med stöd av ekvivalensprincipen och det faktum att brott begångna inom kriminella nätverk i stor utsträckning anses mer klandervärda av samhället skulle det gå att motivera straffskärpningar för *enbart* sådana brott. Dock följer i så fall problemet vad som skulle anses som ”kriminella nätverk” och hur sådana gränser skulle fastställas. Dessutom kan enligt ekvivalensprincipen viss brottslighet inte anses isolerad från övrig brottslighet och bedömas enligt egen

måttstock, utan måste ställas i relation till andra brott och dess straffskalor, vilket bidrar till svårigheter att föra en argumentationslinje om införande av isolerade straffskalor för kriminella nätverk. Det kan dessutom argumenteras för att införande av sådana nya brottstyper skulle verka i strid mot ekvivalensprincipen eftersom det skulle innebära att två brott som i teorin är lika allvarliga skulle kunna få olika straff beroende på om de begåtts inom eller utanför kriminella nätverk.

Därmed kan det argumenteras för att det mest förenliga med straffsystemets grundläggande principer är att enbart försvårande omständigheter kan göra att straffen för brott som begås inom kriminella nätverk blir högre men inte att höja befintliga straffskalor för att ”komma åt” gängkriminella och inte att införa nya isolerade brottstyper och straffskalor enbart för sådana brott.

Slutligen resonerar proposition 2016/17:208 om att möjligheten att höja minimivåerna för straffskalorna i mindre grad innebär bättre förutsättningar att nyanserat förändra straffskalorna utan att komma i konflikt med ekvivalensprincipen. En sådan argumentation stödjer proposition 2022/23:53 straffhöjningsförslag i brottsbalken då minimistraffen enbart föreslås att höjas med ett par månader. Då ekvivalensprincipen inte exakt anger hur straffskalor för olika brottstyper ska vara utformade utan lämnar utrymme för tolkning så länge det kan motiveras kan möjligheten att höja straffskalorna i mindre grad bidra till att höjningarna inte blir för stora och att ekvivalensen därför ändå kan anses upprätthållen.

3.2 Slutsats och avslutande reflektioner

Ekvivalens upprätthålls genom att lagstiftningen revideras i enlighet med allmänhetens syn på en viss brottstyp vilket talar för att det är legitimt med straffskärpningar för brott inom kriminella nätverk. Samtidigt utgör det faktum att straffskärpningarna även träffar brott utan sådan koppling en problematik. Det står alltså inte klart att straffskärpningsförslagen i propositionen faktiskt strider mot ekvivalensprincipen då det finns vissa argument för hur principen kan användas för att motivera sådana straffskärpningar. Propositionens motiveringar gällande hur mycket ekvivalensprincipen faktiskt tas i

beaktning är dock väldigt grunda och behandlas inte i den utsträckning som en grundläggande pelare i straffsystemet bör behandlas. Precis som Sveriges advokatsamfund säger så motiverar propositionen straffskärpningarna men inte så djupgående som ekvivalensprincipen kräver för att det ska säkerställas att förslagen är förenliga med principen.

För att skydda enskilda medborgare från maktmissbruk är straffsystemet omgärdat av hårda rättssäkerhetsgarantier och styrs av principer, bland annat ekvivalensprincipen, som ska vara grundläggande vid påföljdsbestämning. Det sätter gränser för hur mycket handlingsutrymme staten har inom straffrätten och därför är det viktigt att folkvalda politiker vid lagförslag respekterar dessa grundläggande principer och säkerställer att lagförslagen är förenliga med dem. Därför borde det tydligt framgå i bland annat propositioner hur framlagda lagförslag faktiskt är förenliga med straffrättens grundläggande principer, och när förenligheten befinner sig i en gråzon bör man höja ett varningens finger om vikten av att upprätthålla transparensen och rättssäkerheten.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1986:14 Påföljd för brott.

SOU 2021:68 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk.

Propositioner

Prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m.m.

Prop. 2009/10:147 Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

Prop. 2016/17:108 Straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott.

Prop. 2022/23:53 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk.

Övrigt

Lagrådet, remissyttrande över betänkandet Skärpta straff för brott i kriminella nätverk (SOU 2021:68), 2022-09-06, tillgängligt på: <https://www.lagradet.se/wp-content/uploads/2022/09/Sk%C3%A4rpta-straff-f%C3%B6r-brott-i-kriminella-n%C3%A4tverk.pdf> (besökt 2023-05-02).

Sveriges advokatsamfund, remissyttrande över betänkandet Skärpta straff för brott i kriminella nätverk (SOU 2021:68), 2021-11-29, tillgängligt på: https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/remissvar/skarpta_straff_for_brott_i_kriminella_natverk_sou_2021_68.pdf (besökt 2023-05-02).

Tidöavtalet: Överenskommelse för Sverige, 2022-10-14, tillgänglig på: <https://www.liberalerna.se/wp-content/uploads/tidoavtalet-overenskommelse-for-sverige-slutlig.pdf>, (besökt 2023-04-27).

Lagen.nu, 'Om rättsinformation, rättskällelära och juridisk metod', Tillgänglig på: <https://lagen.nu/om/rattskallor>, (besökt 2023-04-29).

Brottsförebyggande rådet, 'I fokus: Skjutningar och kriminella grupperingar', 2020-09-09, tillgänglig på: <https://bra.se/om-bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2020-09-09-i-fokus-skjutningar-och-kriminella-grupperingar.html> (besökt 2023-04-27).

Litteratur

Jareborg, Nils och Zila, Josef (2022), *Straffrättens påföljdslära*, 7 uppl., Stockholm: Nordstedts Juridik.

Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (2018), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Lund: Studentlitteratur.

Wierup, Lasse (2020) *Gangsterparadiserna, så blev Sverige arena för gängkriminalitet, skjutningar och sprängvåld*, Stockholm: Bokförlaget Forum.

Ågren, Jack, Brottsbalken (1962:700) 29 kap. 1 §, Lexino (2020-01-01).